Доц. др Драган Јаковљевић*
Филозофски факултет
Универзитет „Ешвеш Лоранг“
Будимешта

АКТУЕЛНЕ ТЕНДЕНЦИЈЕ У САВРЕМЕНОМ СРПСКОМ ПЕСНИШТВУ

Сажетак: У великом броју случајева, у стваралаштву ауторки које данас чине окосницу српске песничке сцене, уочљиве су нове уметничке тенденције, кроз узајамно деловање традиције и садашњости, бунта и меланхолије, класичне и потпуно нове синтаксе, што неретко води језичким и стилским иновацијама. Песма, као и човек, има своју личност, будући да је део његовој духовној света, да је зачета и оживљена у њему. Анализом новије песничкој стваралаштва при актуелне ауторке средње генерације, у овом раду ћемо покушати да дођемо до одговора на питање да ли је и колико ушмељено становиште којим се изв. „женско писмо“ генерализује као „лако штиво“, односно да утврдимо јесу ли критеријуми за често присутну генерализацију савременој песничкој стваралаштва чији су аутори жене, засновани на стручно аргументованим (уметничким) основама или на некњижевним елементима.

Кључне речи: ПОЕЗИЈА, ПЕСНИШТВО, ПЕСНИКИЊЕ, НОВЕ ТЕНДЕНЦИЈЕ, ЖЕНСКО ПИСМО.

* Контакт: dragjakov@gmail.com

Увод

Констатација да српском књижевном сценом суверено владају мушкарци, упркос чињеници да су жене на њој не само присутне, већ можда и бројније, није новост. На тој сцени, али и у широј књижевној јавности, присутне су бројне предрасуде када је реч о такозваном „женском писму“, а разговори на ту тему често почињу и завршавају се негативним судовима, олако донетим и још лакше изговореним. Генерализовање књижевности која настаје из „женског пера“ и њено готово аутоматско сврставање у „лака штива“, наноси неправду и велику штету како самим списатељицама, тако и нашој књижевној историји, коју и данас красе дела непролазне вредности, чији су аутори жене.

Пракса ниподаштавања стваралачких напора савремених српских списатељица, каткад прећутног, а каткад јавно изреченог, присутна је у свим књижевним жанровима, али је можда најизраженија у поезији. Дакле, управо у оној књижевној форми у којој су жене традиционално најприсутније као аутори.

Сваки човек је песник, остварен на различите начине, у зависности од бројних животних околности. Поетски нагон није ништа друго него настојање да се животу и свему у њему да превасходна људска форма. И зато нас ово обиље песника око нас, ова дивља жестина са којом се поезија појављује на свим странама и тачкама, може само радовати. У овој бујности дозрева судбина српске поезије. (Первић, 1973: 83)

У великом броју случајева, у стваралаштву ауторки које данас чине окосницу српске песничке орбите, уочљиве су нове поетске тенденције, али и узајамно деловање традиције и садашњости. Оне као да вајају нове рељефе на телу традиције, а нама, њиховим читаоцима, песничка традиција помаже да схватимо боље шта се у данашњој поезији збива.

Из стваралаштва појединих песника рађају се нови правци развоја и бергсонски се „распрскавају“ на разне стране, у друге се песнике уливају разни токови и наше и стране традиције; спаја се неспојиво, ствара се незамисливо. (Павловић, 1973: 84)

Познато је Бодлерово схватање из чувене песме *Correspondances* (Везе), о свеопштој тајанственој повезаности ствари, појава и бића у природи, које се налази и у појединим песмама његових претходника (Иго, Нервал, Готје), као и других светских песника (Рилке, Блок, Тагоре). Овакво виђење света и уметности имао је и Милош Црњански, чија поједина песничка остварења представљају својеврсни стиховани манифест суматраизма, у који је чврсто веровао и чији је мисионар до краја свога живота био.

„Задатак је песника да открива те унутрашње, невидљиве блискости, које се понекад испољавају и као истоветности. Мириси, боје и звуци су само први ступањ свеопштег прожимања.” (Витошевић, 1975: 78)

Какве су уметничке тенденције присутне у савременој „женској” српској поезији, покушаћемо да утврдимо у овом раду, анализом новијег песничког опуса три актуелне и стваралачки плодне ауторке средње генерације: Славице Пејовић, Љиљане Црнић и Владанке Цветковић.

1. Поетика која буди наду

Песме Славице Пејовић није једноставно тумачити. Уколико се одлучимо за такву авантуру, не можемо са сигурношћу рачунати да ћемо на крају тог пута у потпуности задовољити своју знатижељу, остварењем првобитног наума. Треба имати у виду да њена поезија, због својих особености, не допушта читаоцу разјашњење својих тајни при првом сусрету. Она је изразито рефлексивна, са честим упливима дескриптивних лирских пасажа, које Славица вешто и с мером користи како би на жељен начин заокружила своју поетску мисао.

У традицији српске поезије је, још од Вукових времена, битка изеђу песника и језика. Развој песничког језика, код нас је сав у дисконтинуитетима, без нормалних европских токова, прерастања и настављања из генерације у генерацију. Сваки од наших великих песника је освајао поново, за себе, језичка налазишта и претварао их у говор поезије. Али, језик се опирао и многим песницима долазио главе. Надјачавао их је. (Крњевић, 1973: 166)

Одсуство интерпункције у поезији Славице Пејовић тумачимо као ауторкину тежњу да ничим, па ни таквим знацима, не омеђи и не успори своју комуникацију са „извориштем” – својим и нашим. Мисао ка њему путује без икаквих вештачких баријера, посредством читаочевог микросмоса, који у овом случају има и медијаторску функцију. То је разлог што се песме ове поетесе тешко могу у потпуности доживети и разумети после првог читања. Пре би се могло рећи да читалац тада бива заинтригиран и подстакнут да новим ишчитавањима истражује и открива, делић по делић, најскривеније пределе духовног света Славице Пејовић, и то захваљујући њеном таленту да нам тај свет приближи својим особеним песничким изразом.

Песма, као и човек, има своју личност, будући да је део његовог духовног света, да је зачета и оживљена у њему. Ове песме треба читати постепено, лагано, јер то захтева њихов комплексни профил, чија нас сложена мисаона структура наводи да ово упознавање не посматрамо само као

чин, већ као процес који је увек нов, па зато и не може бити коначан. Тим пре што ниједна од ових песама нема само једно значење. Свако од нас, који их тумачимо, свој допринос њиховом разумевању може дати само до оне тачке коју је досегао. Ако је разумевање поезије уједно и разумевање човековог бића, ето одговора на питање зашто није лако заћи у суштину лирског солилоквијума Славице Пејовић: човек је био и остао најтајанственији део природе, недокучив и себи самом, који кроз поезију – сопствену ли туђу, настоји да што је могуће више смањи дубину јаза између сложености његовог бића и сталне жеље за самоспознајом.

Славица Пејовић се у својој поезији радо враћа синтакси давно минулих времена, са којом се многи од нас вероватно први пут срећу. Служи се језиком праоблика, симбола, језиком архетипског, па тако учавамо две врсте архаизама. Оне прве, песникиња пажљиво бира и износи на светло дана из наше старе језичке шкриње. Труди се при том, да ничим не повреди њихову звучну патину. Чини то са истанчаним осећајем за усклађивање оног тројства из којег извире њена поезија: снажних емоција, зариграних мисли и упечатљивог језичког израза.

*„(...) Кочије молишвене
Светш(л)осш су
Небнику и Светлоказ (...)”*

Славица се, попут Лазе Костића, усудила да начини и један далеко храбрији и одлучнији корак: од архаичних и нових израза, плете своју синтаксу. Тако гради јединствен вокабулар, чији елементи пред читаоца доносе и специфичан поетски ритам, за који нам се чини да је јединствен у нашој поезији. Готово сваки чин којим се руше или мењају постулати постојећег, традиционалног, носи са собом и могућност да иноватор буде (ређе) хваљен или (чешће) укорен због „скрнављења”. О овој другој пракси сведочи и Костићево трауматично искуство које, додуше, није било последица искључиво храбрости или „дрскости” да сачини сопствени вокабулар, већ и Лазине несташне и често конфликтне природе у комуникацији са другима, али и са самим собом.

*„(...) А шуш
Бесшочешан
Зове*

*Сшам и
У вази
И букеш боја*

Разливених
Ликова
У ирозраку

А у зроку илам!"

Верујемо да ће језичке иновације које нам кроз своју поезију представља Костићева следбеница, у уметничкој и читалачкој јавности бити тумачене са много више стрпљења, разумевања и симпатија него у случају њеног претходника, пре свега због емотивног тона којим одишу. Тај тон је у синтакси коју користи Славица Пејовић веома изражен и када је реч о контексту у којем су употребљене, а и када их посматрамо издвојене из поетске целине. Сваки сусрет са њима ствара утисак да нам их је песникиња наменила како би код нас, својих читалаца, пробудила онај универзални облик емпатије који се у ово, наше време све ређе може срести зато што је или ишчезао, или га они који га поседују, вешто скривају. Емпатија, коју често изједначавамо са човечношћу (иако између та два појма има и извесних разлика), један је од темељних стубова нашег емоционалног живота, на којима изграђујемо и своје моралне принципе.

„(...) У ноћи жеља
Сновасених
Летје ше речи
Завешне (...)”

Нова синтакса Славице Пејовић, о којој је овде реч, занимљива је и по томе што подједнако подстиче оба нивоа наше емпатије - емоционални и рационални. Како? Тако што смо, захваљујући управо речима које нам јесу непознате, али чију поруку дубоко осећамо, у додиру са њеним стиховима у прилици да проникнемо у осећања која нису изворно наша, али и да их, врло често, рационално објаснимо. Емпатија коју на тај начин развијамо, не допушта нам да, док читамо поезију ове песникиње, сопствено биће сјединимо са њеним повременим осећајима тескобе, већ да те осећаје само дотакнемо, таман онолико колико је довољно за ову врсту спознаје; да их доживимо у мери која нас мотивише да их разумемо, а неретко и заволимо, што се у случају неких тескоба са којима се кроз своју поезију бори, дешава и самој песникињи.

„Схваћиш
Да ниси
У зломном вршћу

Осакаћених

*Да свлак змије
Огора ши није (...)*

Тек када се у поезију умешају хтење, намера и луцидност, кад се утисцима и наносима живота настоји дати форма свог сопственог бића, песништво улази у своју немирну, али строгу матичну луку, у којој многе лађе и лађице тону. Тону управо зато што је строгост и чистота коју захтева поезија у овој, зрелој фази, неподношљива за већину младих људи обдарених песничким талентом. (Первић, 1973: 82)

Стихови које тка Славица Пејовић су кратки и најчешће састављени од свега неколико речи, од којих ни до једне, очигледно, пут није био кратак ни лак. Њихова снага нам указује то да су веома пажљиво биране, јер сувишне не уочавамо. Уколико замислимо одсуство било које од њих, пред нама се лако може указати урушавање читавог поетског ланца којим је песникиња градила пут до свог и нашег „узвишеног мира”. Међутим, ови кратки стихови не доносе нам само брз песнички ритам, што је у поезији готово увек случај. Стихови који су пред нама, јединствени су и по томе што, и поред релативно малог броја речи од којих су саздани, читаочеву мисао често успевају да воде и споријим ритмом, песебно када нас песникиња уводи у своје лирске исповести обојене меланхоличним тоновима. „Песници су, ако су добри, врло близу магије”, говорио је Орхан Памук. Има ли бољег доказа колико је Славица Пејовић на том трагу, од чињенице да нас у неким својим песмама готово неосетно уводи у свој магични свет, у коме „сат трајању мера није”, јер „у њему само откуцај је”, скрећући нам истовремено пажњу да „свака реч истина није” или да „огледало некад лик мутни”.

*„(...) Само
Срце
Рам је
Ујису*

*Траје
И
Каже
Не шр(а)јај*

Посшојум!”

Управо овом песмом, Славица као да ставља тачку на све своје дилеме и преиспитивања – и овог нашег, а и свог, магичног света. Овим стиховима нам, као највећу тајну, поверава своју спознају да је оно за чиме бесомучно трагамо, заправо одувек било ту, у нама, и да нам преостаје само да га прихватимо као свог и послушамо његов тихи, али спасоносни глас. На овај начин песникиња нас доводи до нове, велике самоспознаје, пуштајући нас да потом, без њене помоћи, учимо да ходамо по непредвидивим одајама сопствене душе. Вођени овако одаслатом магијом, истражујемо, а потом прихватамо или одбацујемо открића која нам се указују.

У тачки додира два света Славице Пејовић – етерично-поетског и материјалног, преплићу се свесно, подсвесно и несвесно, чија симбиоза нам говори да се све понавља, на начин и у облицима какве ми желимо или пак – за чије прихватање смо тог тренутка спремни.

*„(...) Давно исцртани
Зигови ти
Сенке сећања
Зову*

*Саг
За нови испис
И боје
Сиремни су*

Небрисани.”

Уколико поезију схватимо као „оазу чистоте” или „врт спасења”, у коме се срећемо са највишим духовним и моралним врлинама, онда је разумљиво што је у поезији, у различитим формама, одувек присутна запитаност. Ни поезија Славице Пејовић није изузетак, а трагање за одговорима на питања која се пред нама кристалишу после сваког њеног стиха, резултира спознајом да су међу својствима ове поезије и она која можемо назвати пророчанским.

Тиме се, управо на примеру ових стихова, уверавамо у истиност тврдњи грчких мислилаца да поезија јесте пророштво; да су циљ и сврха поетског израза нове визије, које подстичу нашу загладаност у будућност. Мало је изворних пророчких списа која нису писана поетским тоном, као што међу песмама Славице Пејовић готово да нема оне која не садржи неки вид предвиђања. С обзиром да им је примарна црта усмереност ка будућности, њене песме буде наду и уливају нам сигурност, упркос неким болним истинама, које нам саопштавају.

Ништа што се у поезији и песништву догађа, никако и никада, до краја. Зато се поезија у извесном смислу налази цела и интегрална у свакој од својих слабих и фрагментарних инкарнација. И у томе се несумњиво садржи вредност једне књижевне генерације. Да би се стварала дела, неопходно је припремити простор, средства, начин. Једна поезија може у датом тренутку бити без иједног и потпуног песника, па ипак бити, због свог порекла, обиља потенцијалних индивидуалности у њој, својих средстава, културе духа и мишљења, због тога што настоји да нешто дубље и суптилније у себи изрази – може, дакле, због свега тога бити судбоносна за перспективу поезије. (Первић, 1973: 82)

Однос поезије Славице Пејаковић са стварношћу је толико жив, да читалац, након дужег уживања у стихованом плесу који песникиња игра са стварношћу, почиње да примећује промене које су се десиле у његовом поимању овога света. Стварност, преломљена у невидљивој космичкој призми, под песникињим углом гледања, ођедном постаје и наша. Самим тим, и поезија Славице Пејовић у једном тренутку престаје да буде само њена, већ је истовремено и читаочева. Тиме је, слободно се може рећи, ова ауторка остварила циљ које је, верујемо, присутан у свести многих песника. Описујући тај поредак, Октавио Паз каже да је песник тај који ствара поезију, али да се, захваљујући људима који је рецитују, она изнова ствара. Песник и читалац тако, и у овом случају, постају два момента исте стварности. То непрекидно смењивање, праћено разменом космичке, креативне енергије, резултирало је искрама из којих је настала и са нама се сјединила сва раскош чудесног поетског света Славице Пејовић.

2. О колективном паду и трагању за светлом

Уколико успелим песничким остварењем сматрамо песму која „има емоцију, која је јасна и која је цела лепа“, што је од доброг песника очекивао родоначелник модерног естетизма у српској књижевности Богдан Поповић, чини се да је песникиња Љиљана Црнић, пуним једрима упловила у нашу престижну поетску луку, у којој се места за укотвљавање не добијају, већ се освајају. Поповић се није устручавао да призна да је осећао умор и да му је било скоро непријатно док први пут чита нечију збирку песама, онда док је још не познаје, док још није начинио свој избор, који му при другом или трећем читању допушта да, прескачући слабије песме, иде „само од најбољих најбољима“. Овај осећај, у мањој или већој мери, присутан је код многих критичара, и то врло често, хтели они то јавно да признају или не. Али, ма колико често се умор и блага непријатност ја-

вљале при првом сурету са новим рукописним збиркама, овакви осећаји умеју и да изостану. У овом случају, један од таквих изузетака од споменутог правила, биле су песме Љиљане Црнић.

Читајући их, нисмо се могли отети утиску да Црнићева, свесно или не, настоји да сваким својим стихом, на себи својствен начин, покушава да лечи људски род од неких болести које су, међутим, и њен стални пратилац. Пажљивији читалац тај утисак стиче ауторкином заслугом: она му, пре нехотично него с намером, сама окрива своје намере. И онда када нушићевским манирима, не штедећи ни себе ни друге, у поједине своје песме спретно уводи драмске заплете са примесама забуне; и када их разрешава на потпуно неочекиван и маестралан начин у последњем стиху (песма „Алцхајмер, ти и ја”); али и онда када нам кроз стихове поверава како је осетила да се у њену кућу „ушуњао мирис смрти” („Без наслова” – можда најбоља песма у збирци), ауторка нам, служећи се мистично умереном ретардацијом, саопштава неке велике истине. То су оне које нам, иако очигледне, често промакну: да смо, упркос уљуљкивањима у самообмане, сви подложни последицама протока времена; да смо на овој планети само гости и да ретко стижемо да загрлимо драге људе, док нас заувек напуштају.

*„(...) Пожурила је. Нисам сћиіла ни да је заірлим.
Сузе су их йокушавале сћићи.
Туіа ми је сведок.”*

Ако је најгоре што се песнику може десити да буде омиљен, а несхваћен, чини се да та опасност Љиљани Црнић не прети. Омиљена је онолико колико омиљени могу бити људи који нам саопштавају истину – ону о себи, о нама, о свету који смо скројили, донекле и накарадно. Да је желела да буде од свих омиљена, верујемо да би њен књижевни поступак кренуо сасвим другим током и завршио се, такође, потпуно другачије. Овако, потпуно самосвојна, крупним корацима граби кроз светле и тамне одаје своје, али и наших душа, не либећи се да из њих изнесе све што је хвале, али и покуде вредно.

*„Моја ексценіричності
забавља и засірашује
људе.
Падам у замку.
Пийам око себе
и све више
осјећам йразнину...”*

*У лојору самоће,
сйраха, лажи,
које ме јуше
чекам оздрављење."*

О томе колико је Љиљана Црнић „омиљени песник“, говори нам и она сама, у првим редовима цитираних стихова. А да ли је схваћена? Вероватно не довољно, или тачније, само онолико колико смо ми спремни на самоспознају и суочавање са истинама које нам ова песникиња, без већих ограда, дакле прилично директно, саопштава. Уосталом, њен „логор самоће, страха и лажи“ које је гуше, није ништа друго него ово наше, велико и шаролико двориште, које она, и поред свега, не жели да мења. Барем не донде док у њему не дочека оздрављење. Сопствено, а тиме и наше.

У стиховима Љиљане Црнић често „завија скептик“, који не крије да људи нису бића којима верује, а такав суд изриче и о себи самој. Реминисцентни стихови песме „Давно виђено негде“ упућују нас на песникињину „свест о несвесном“:

*„Тонем у лудило,
а да то још ни не знам.
Док сам била жива
пошајно сам се нагала
бољем сушра,
живошу се смијала.
Данас живим сама.
Са собом (...)"*

Иза ових прилично апокалиптичних редова, међутим, следи још један, другачији и необично важан. Он нам не доноси никакав спасоносни чаробни штапић којим би се, можда, неки мање искрен песник на Љиљанином месту, вођен тежњом ка допадљивошћу, радо послужио. Ауторка овог сивог солилоквијума нам, међутим, са много искрености и рекло би се, поверења, које ипак није потпуно ишчезло, поверава врло сензитивна и сложена стања своје душе и прошаптава кључну самоспознају која гласи: „Знам своје слабости“.

Снага свести о својим слабостима најчешће резултира ишчезавањем или барем ублажавањем истих, што таме ове песничке слике додаје дискретну светлу нијансу – готово симболичну, али спасоносну.

Већ у следећој песми, учавамо још једну Љиљанину „слабост“, за коју они који је и лично познају, одавно знају. Реч је о њеној немогућно-

сти да не примети „дворјане без стида”, којима у својој истоименој песми врло експлицитно саопштава не само да су као такви примећени, већ без устручавања разоткрива њихову мимикрију. У овој краткој, али веома снажној песми, садржана је сва човекова трагика док, попут неких биљних и животињских врста, али много неспретније од њих, настоји да средствима социјалне мимикрије сакрије оно што нашем, а поготово песничком оку, тешко може промаћи. Лажни осмеси, поигравање људским емоцијама, потреба да се у многим приликама буде неко други, одавно су наша свакодевица. Празнину која је настала ишчезавањем традиционалних видова комуникације и културних образаца на које смо навикли, попуњава тзв. социјална мимикрија, коју Љиљана Црнић јасно уочава и разобличује:

*„Пустош дошакла ум.
Долушала ниошкуд.
Пред свједоцима
кичицом размазује боју
учмалости
фарбајући осташке
изгубљеног досхојанства
пролазних дворјана
поцрњелог образа.”*

Тренутак времена у коме живимо одређује наше мисли, наша хтења и поступке. Извесна спољна догађања могу да изазову у човеку дубоке и далекосежне прекретнице: притисак данашњих мутних и хаотичних превирања такав је да је немогућно остати нем и слеп у спокојству и равнодушности. (Бандић, 1966: 289)

У песмама Љиљане Црнић преплићу се лирски и наративни моменти, док полисемија њеног дубокомисаоног израза доприноси да књижевни поступак којим се служи добије неопходну сложену структуру, а да, опет, резултат таквог поетског ткања, често са елементима колоплета, буде језгровит и убедљив. Чак и када је дубоко уроњена у свој меланхолични сплин, ова песникиња, снагом песничког израза, на волшебан начин успева да и себе и нас усмери ка новим, вишим, морално чистијим хоризонтима. Љиљана то постиже изненађујућим песничким силогизмима, уочљивим само најдаровитијим песничким душама.

Помаља се песник из блата, мочвара, тмастих вода и пева прозуклим гласом. Изгубио је своју невиност и своју веру у самодовољност, али се бори против ништавила, које му се приближава одасвуд, опире се смрти, која се јавља са свих страна. Опире се песмом, само оним што је у њему глас и

за друге. Траје само дотле док га хајкачи не нађуше и баце у муљ, у јаму, у самоћу смрти, у осаму лудости. А тамо, успе ли да извуче макар мало своју главу, своју памет, види ли све што јесте, што би се могло десити, постаје свестан аморфне материје која му тако прети, којој краја нема да мора бити смрт, која је тако велика и пуна да је сушта супротност малом и порозном његовом телу. Уколико више издиже главу и пева, утолико се више снажи песник, и то онај који не посустаје ни у подземљу, ни у приземности света да раздире ту материју, ту смрт што га непрекидно сустиже. Раствореног тела и растварајућим духом, овај песник почиње да израста пред нама својим болом, својим отпором, песмом о томе. (Леовец, 1966: 387)

Оно без чега поезија не може – то су живот и смрт, а оно без чега живот и смрт не вреде, јесте је поезија, поручивала је велика Исидора Секулић својој генерацији, али и нама који нисмо имали срећу да будемо њени савременици. Читајући песме Љиљане Црнић, не можемо се отети утиску да она са својом поезијом живи, али је и сања, свесна да се о тој, одсањаној поезији, не може увек писати. Али, у тренуцима када то постаје могуће, отисци душе ове песникиње су чудесни, али јасни и по много чему особени. Понете очигледним небројеним извориштима унутрашњих надахнућа, управо те особености песничке природе Љиљане Црнић, њене су водиле до завидних песничких висина, које је несумњиво одавно дотакла.

3. Завиривање у божанска дворишта

Поетском чаролијом потказати свет: онај сопствени, али и живот као такав. То је оно чиме се Владанка Цветковић примарно бави у својој лирској исповести. Она живот, свет и универзум, потказује без намере да им учини ма шта нажао. Више је ту да укаже, дозове, упореди, упозори, укори, наведе, упита...

У ствари, требало је бацити се у поноре света који нас непрекидно руши и ствара, открити сва певалишта и гробља наших очева, дозвати их пред наш радознали вид, па увидети не само шта јесмо, него и шта све можемо бити. (Леовец, 1966: 391)

Добар песник се, поред осталог, препознаје и по умешности да своја животна искуства читаоцу пренесе на начин којим ће га, од заокупљености неким, наизглед крајње личним мотивима, довести до потребе да о свету и животу почне да размишља кроз призму универзалности и дубоке загледаности у њу, а Владанка Цветковић је управо таква поетеса. Она пише изразито рефлексивну поезију, каткад кроз реминисценцију

давно проживљеног или одбеглог, а каткад широм отворених очију, загледаана у заједничко двориште и колективну судбину.

Сусрет са овим стиховима, наш ум крунише потребом да их поново доживи. Понекад то чини рађајући исте или сличне асоцијације и закључке, али каткад из њих изроне и поруке којима се нисмо надали. Барем не на том месту и у том тренутку. Као да су се у наш ум уселиле изненада, такорећи ниоткуд. Песникиња, међутим, наше душе у овакво стање уводи веома пажљиво и, рекло би се, с племенитом намером.

Она се често и радо служи перифрезама, али не на начин који би њен књижевни поступак обавио плаштом тајновитости или његову структуру учинио непотребно сложенем. Индиректност је код ње врло дозирана. Уводи је с мером, која јој омогућује да читаоцу пренесе поетску чаролију, а да се она на том путу не преобрази ни у шта што песникиња није желела.

*„Цури пѣсак минуѣа
вѣѣар ниѣѣа не може разнѣѣи.
Иѣра смо Боѣова.”*

И овим стихом, а и неким другим, Владанка Цветковић успева да повеже наизглед неспојиво: пролазност тренутка и вечност. Једно утапа у друго и у тој симбиози гради свој поетски универзум. Из човекове равни завирује у божанска дворишта, за нас остале увек превише сеновита и глува, да би у њима пронашла кључеве оних одаја у којима се, као не-виђена блага, чувају навеће тајне овога и онога света.

Самоћа човекова у свемиру и међу другим људима, у којој свом снагом бујају и повремено свом силином избијају на видело различита душевна стања, била је од памтивека јак изазов за песнике и драгоцен извор за песничке слике. (Ђурић, 1990: 334)

Одговорити на питање да ли је пезија Владанке Цветковић чист артизам или не, није нимало лако. Заправо, одговор и не може бити недвосмислен, баш као што то нису ни њени стихови. Ако артизмом сматрамо начин књижевног изражавања који је више последица вештине и знања него емоционалног стања, у овим стиховима је он присутан, али само у мери која је неопходна да се књижевни поступак доведе до жељеног краја и поетска мисао одене одговарајућом формом. Све остало је у Владанкиним песмама чиста емоција; исповест некога ко добро познаје законитости овоземаљског, али ко себи не допушта да им се увек повинује, на начин својствен другим људима. Део те њене борбе је и егзорцизам, јер овај свет, наравно, није стечиште само добрих духова.

„Мрачне слике харају,
 насрћу на лејошу,
 мрска им слоја,
 а љубав, најтори нејријашељ.
 Царство Таме, издужују се.
 Лозинка - смрћ.
 Знамен Зла, пошискује Добро.

Има ли храбрих који ће сшати
 на белеј аждаји уништења?”

Али, удружена са својим добрим духом, који је, иако добро скривен, ипак прати кроз читаво ово узбудљиво поетско путовање, песникиња се, можда и несвесно, препушта синкреатизму. Та борба резултира очевидном победом светла, боја, па на тренутке и музике, над немуштим и мргодним сенкама, залуталим у Владанкину и нашу раван.

Читајући ове стихове, уочавамо ауторкину унутрашњу побуну против постојећег, статичног, безнадежног. Ту побуну, то немирење, пажљивији читалац ће осетити чак и онда када му песникиња о томе ништа не каже, већ, када, на пример, на крају песме кратко примети како „звоно оплакује дан”.

Уз све друштвене и личне разлике у разнородним делима, временима и срединама, самотници имају у основи исто порекло и стоветна обележја. Они су, као и све друге јединке, деца космичких и људских услова постојања, али су и њихове жртве због неког урођеног сувишка или недостатка, или једног и другог у исти мах. Док се остали људи прилагођавају датим условима и, више или мање поништени и обезличени, мирно живе, они су – са сувишком или недостатком, или и са једним и са другим – осуђени на неизбежан сукоб и са космичким и људским редом. (Ђурић, 1990: 335)

„Живот у раму сопственог света”, како Владанка назива свој микрокосмос, њено је прибежиште, односно уточиште, у којем прикупља поетску снагу и сабира мисли за нове песничке походе. Стиче се утисак да у њему, ипак, не остаје дуго, јер би у том раму песничка снага ове поетесе остала омеђена и спутана. Свесна да би то била најтежа казна за њену умерено бунтовну природу, ауторка се из тог сопственог рама врло брзо враћа својим трагањима за насušним истинама. Та потрага бива нарочито подстакнута ауторкиним сазнањем да „лења истина чами у неком тунелу” и запитаносту над собом: „Да ли сам издана од живота?”.

Иако за себе каже да је „гласник из безгласја”, звуци и боје које нам шаље Владанка Цветковић, сливају се у њеним песмама у складне целине, у којима доминира еуронија.

„Ишећах у љубав
верујући да лиће не рањава.
Разуђену ме носи
далеки недоїлед.
Очајавам очај.
Гласник из безїласја.”

Њене песме су кратке и језгровите, мисаоно заокружене, што не оставља простор за веће екскурсе. И када их уводи у песму, ауторка им посвећује свега пар редова, највише један стих, који је ту да нам каже да експликације Владанкиног поетског света не трпе дуга објашњења, а још мање дугачке закључке.

Солилоквији које читалац има пред собом, састављени су од невеликог броја пажљиво бираних речи, од којих свака има своју тежину и особено значење, уклопљено у контекст. Њихови етиноми нису увек „од овога света”, али је то и логично, јер ни мисли ове песникиње нису увек такве.

„Ово је последња итра
їред сеобу
у нишима времена.

Узалуд размишљања
и боїаїшїво расиїања.
Ја, бела їолубица
у ноћи која се шочи!”

Због свега наведеног, немојмо се изненадити ако поетске слике ове песникиње постану предмет идео неких дискурзивних штива и расправа, јер се о њима и те како може и треба разговарати. Јер, готово сваки стих Владанке Цветковић носи одређени подтекст, чији низови само наизглед подсећају на рапсодије. Читаоцу се понекад чини да редови које исписује ова поетеса, иако уобличени у песничку целину немају очекивану међусобну компатибилност, која би, такође према очекивању неких читалаца, требало да води силогизму. Али, овде се намеће питање: да ли је то уопште потребно; да ли би то онда заиста била поезија, односно, шта би од ње остало? Зато песме Владанке Цветковић од нас траже да буду читане изнова, што и чинимо, са једнаком радозналошћу и ишчекивањем као и први пут. Управо је у томе њихова посебна вредност.

Закључак

У поезији све три споменуте поесникиње, присустан је сукоб између духа и нагона. То је онај сукоб који је отпочео у давној и за рационалне човекове појмове потпуно затамњеној прошлости човечанства, наставио је да се одиграва на видљивој и све боље препознатој равни људске цивилизације, не доносећи никакво разрешење, остављајући човека несрећног и у сукобу, у вечитом Хераклитовом рату, који је, по његовим речима „отац свему, свему краљ”.

Истинско разрешење овога прасукоба може да буде остварено само на невидљивој равни духа, и само је дух у стању – и то за појединачног човека – да овај сукоб осветли и можда реши. Без помоћи духа, сукоб нагона и културе одиграва се по законима овога света, које је Фројд тачно прочитао, а који окрећу точак истих збивања, тежећи вечном понављању истог, под силом вечите „принуде понављања”. (Јеротић, 2003: 6)

Наведени примери „женског поетског писма”, актуелног на српској књижевној сцени, сведоче да не постоји, нити је потребно да постоји, „природан изглед или звук песме”, већ да је сваки елемент изабран с намером. Поезија открива најдубље слојеве људске душе. Ако тога нема, тријумфује интелектуализам.

Постоје три слоја несвесног: индивидуално, национално и колективно несвесно (ово последње је структурирано око великих првобитних слика – архетипова). Велика књижевност се од осредње разликује управо по томе што у њој, интуитивним разумевањем, уочавамо присуство архетипског, општечно-вечанског слоја. Само он има универзалну вредност и само је он вечно жив. Све друго је изложено трошењу, нестајању губљењу првобитне аутентичности. (Јеротић, 2003: 17)

Ипак, поетски израз не познаје неограничени број структура и облика у које залази. Како је говорио Момчило Настасијевић, „скала морфологије којој подлеже материја, уопште узевши, ограничена је, и извесна количина форме стално се понавља на разним спративима живота”. Па ипак, облици у које човек транспонује своје искуство, ако су у вечној сличности и континуитету, никад се не подударaju, што је случај и са овим ауторкама.

Поезија увек почиње и праву промену у њој тешко је открити, као и у људској природи. Али, то не значи да се она не мења, не развија. Нешто је у њој, истина, увек једно и заједничко: почиње из људске (ствараоачеве) посебности, и сва је од посебности, па ипак је више од свега ствар свих. (Первић, 1973: 83)

У том смислу, поезија је увек првобитна, односно окренута суштини бића и живота. И примери које смо навели у овом раду, указују на чињеницу да је развиће поезије непрекидно путовање првобитности, прича која се не завршава, зато што језик и написана или изговорена поетска реч никада није у потпуности адекватна догађајима, а поготово човековим осећањима.

Литература:

- [1] Бандић, И. Милош (1966): „Тихи ветар бола”, *Зборник радова „Савремена поезија”*; Београд: Нолит (стр. 289).
- [2] Витошевић, Драгиша (1975): *Српско песништво II 1901-1914*; Београд: ИП „Вук Караџић”.
- [3] Ђурић, Војислав (1990): *Трагање за духом речи*; Београд: Српска књижевна задруга.
- [4] Зорић, Павле (2003): „На путевима обожења и индивидуације” (предговор); Београд: Српска књижевна задруга (стр. 17).
- [5] Јеротић, Владета (2003): „Нагони и култура”, *Изабрани ојледи „На џушевима обожења и индивидуације”*; Београд: Српска књижевна задруга (стр. 6).
- [6] Крњевић, Вук (1973): „Пјесништво и пјеснички језик”, *Зборник „Савремена поезија”*; Београд: Нолит (стр. 166).
- [7] Леовец, Славко (1966): „Поезија Вука Крњевића”, *Зборник радова „Савремена поезија”*; Београд: Нолит (стр. 387, 391).
- [8] Павловић, Миодраг (1973): „Песничка традиција”, *Зборник радова „Савремена поезија”*; Београд: Нолит (стр. 84).
- [9] Первић, Мухарем (1973): „Поезија младих или млада поезија”, *Зборник радова „Савремена поезија”*; Београд: Нолит (стр. 82, 83).

Asst. Prof. Dragan Jakovljević, PhD
Faculty of Humanities
“Eötvös Loránd” University
Budapest

CURRENT TRENDS IN MODERN SERBIAN POETRY

Summary: *In the large number of cases, in the literary work of the poetesses who represent the core of the modern poetry scene, one can notice new artistic trend, through mutual impact of tradition and contemporary reality, rebellion and melancholy, classical and completely new syntax, which in the large number of cases leads to innovations in style and linguistics. Each poem, same as each person, has a soul, since it came alive and represents a part of person's spiritual world. Having analyzed the latest work of three contemporary middle aged poetesses, we will try to find an answer to the question whether and how often a general assumption of so called “women's writing”, which is usually accepted as a “light reading”, can be justified. Also, we tried to find out if criteria for a frequently present generalization in modern female poetry, are based on the artistic methods or non-literary elements.*

Keywords: POETRY, POÉSIE, POETESSES, NEW TRENDS, WOMEN'S WRITING.